

„INDIVIDUALNI I KOLEKTIVNI IDENTITET“ – PET GODINA POSLE

Apstrakt: Tekst predstavlja osvrt na protekli petogodišnji projekat IFDT-a pod naslovom „Individualni i kolektivni identitet u postkomunizmu“. U njemu autorka argumentuje u prilog svoje osnovne teze da su problemi sa kojima su se postkomunistička društva u svom dosadašnjem razvoju suočavala bili pre problemi opstanka nego problemi identiteta, problemi u koje ih je dovelo globalno gubljenje ravnoteže moći do koga je došlo okončanjem hladnog rata i nametanjem projekta globalizacije onakve kakvom ju je koncipirala jedina preostala super-sila. Antropologizacija i etnopsihologizacija par excellence političkih fenomena našeg doba, ispostave su se u tom smislu sasvim deplasiranim, a u pogledu svojih praktičnih efekata nimalo bezopasnim. U tom kontekstu, autorka apostrofiru udeo jednog dela srbijanske humanističke inteligencije u tragediji koja je zadesila srpski narod u protekloj deceniji, udeo učinjem pokušajima da se svekolika kompleksnost njenih uzroka (među kojima su oni globalno-političkog karaktera imali prvenstvo) svede na njihovu, besumnje, drugorazrednu – antropološku, odnosno socijalno-psihološku dimenziju. Ono što je za autorku sasvim izvesno jeste da je poslednja decenija XX veka reaktualizovala, posthladnoratovskom naivnom verom u svet bez nasilja i ratova i nadolazak vremena „kraja politike“ neopravdano marginalizovana i potisnuta pitanja suštine i smisla politike, odnosa interesa i morala u politici, uloge javnosti u politici i načina njenog formiranja, i sl., pitanja sa kojima će se politička i socijalna filozofija morati ponovo uhvatiti u koštac ukoliko žele da ozbiljno teorijski reflektuju svu složenost sveta u kakvom živimo i valjano odgovore izazovu apokalipse pred kojim se čovečanstvo našlo.

Ključne reči: identitet, globalizacija, interesi, moral, međunarodni odnosi.

Početak i sredinu poslednje decenije XX veka obeležile su radikalne društvene promene čije razumevanje je predstavljalo krupan izazov za socijalne teoretičare širom sveta. Reč je, dakako, o raspadu sistema „real-socijalizma“ i nekoliko federalnih državnih formi u kojima je praktikovan kao model političko-ekonomske organizacije društva. U tom kontekstu „jugoslovenski slučaj“, odnosno razumevanje raspada/razbijanja Jugoslavije i višegodišnjeg međuetničkog rata na njenim prostorima, zauzimalo je posebno mesto i predstavljalo dodatni izazov za socijalnu teoriju ne samo na

našim prostorima. U tom trenutku se činilo da se pored tematizacije nedavne prošlosti, pred socijalnu teoriju postavlja i jedan važniji zadatak – izgradnja teorijsko-konceptualnog okvira koji će omogućiti razumevanje očekivane transformacije postkomunističkih društava, odnosno razrešenje evidentne krize identiteta u kojoj se svako od njih našlo, razrešenje u smislu dekonstrukcije i transformacije starog i konstrukcije novog identiteta. Od tih pretpostavki se pošlo prilikom svojevremenog koncipiranja predstojećeg petogodišnjeg projekta IFDT-a pod nazivom „Individualni i kolektivni identitet u postkomunizmu“. Verovalo se da će tematizovanje problema individualnog i kolektivnog identiteta u postkomunizmu predstavljati plodno hermeneutičko sredstvo koje će omogućiti razumevanje različitih, međusobno povezanih aspekata sloma „real-socijalizma“ i transformacije postkomunističkih društava.

Događaji s kraja XX veka, perioda predviđenog za okončanje rada na navedenom projektu, situirali su, međutim, u sasvim nov socijalno-politički kontekst njegovu temu, kontekst u kojem se ona ispostavila u najvećoj meri *deplasiranom*. Naime, problemi s kojima su se bivša komunistička društva/države u svom dosadašnjem postkomunističkom razvoju suočavale i sa kojima će se, osnovano je pretpostaviti, suočavati i u dogledno vreme, nisu bili, niti će biti, bar ne u prvom redu, problemi identiteta, već problemi *opstanaka* shvaćenog u doslovnom i minimalnom – biološkom (kada je reč o društvu), odnosno, kada je reč o državi – teritorijalnom smislu. Razrešenje tih problema za svaku od postkomunističkih zemalja pojedinačno, zavisice od spremnosti njene političke elite da se podredi principima tzv. *novog svetskog poretka* u čijim temeljima je projekat globalizacije sveta koncipirane kao njegova političko-ekonomsko-kulturna unifikacija na principima koji će prevashodno obezbediti optimalnu promociju, zaštitu i realizaciju državno-nacionalnih interesa jedine aktualne super-sile, odnosno, nešto starijom ali, čini se, adekvatnijom terminologijom rečeno – imperije modernog doba. Status hladnoratovskog pobednika učinio je, naime, politiku SAD politikom ničim ograničene moći shvaćene u onom makijavelijevskom smislu, dakle, kao politiku državnog razloga, ili, nešto savremenijom terminologijom rečeno, državnog interesa¹ za čiju

¹ Pojam interesa u ovom kontekstu treba shvatiti u širem smislu od onoga koji se najčešće pridaje ovom pojmu, smislu koji podrazumeva i afirmaciju i promociju vrednosti (političkih, ekonomskih, kulturnih) na kojima je utemeljeno američko

realizaciju se, pobedom nad hladnoratovskim protivnikom, okvir prepoznaje u svetu kao celini.

U nastojanjima na njegovoj efikasnoj realizaciji SAD su tromesečnom agresijom na SRJ, obrazlaganom potrebom odbrane navodno ugnjetene šiptarske nacionalne manjine, ustanovile jednu novu – *moralističku* retoriku zaštite ljudskih prava, te, donedavno velike ideje i tekovine novije istorije² a danas, kako ironično primećuje jedna autorka, sekularne religije za XXI vek³, retoriku koja im u sferi domaćeg i svetskog javnog mnjenja, obezbeđuje alibi i podršku za političko, ekonomsko i vojno intervenisanje na onim geografskim tačkama sveta koje bivaju odabirane prema kriterijumima američkih geopolitičkih interesnih prioriteta. U prilog izrečenoj tezi svedoči činjenica da se način na koji se, recimo, federalne vlasti Turske obračunavaju sa kurdskim pobunjenicima, odnosno količina sile koju u tom cilju koriste, teško može okvalifikovati kao odmerenija, odnosno moralno tolerabilnija, uprkos činjenici da je karakter metoda borbe kurdskih pobunjenika neuporedivo miroljubiviji, odnosno razmere nasilja kojem oni u toj borbi pribegavaju neuporedivo manje u odnosu na one koje su karakterisale borbu šiptarskih pobunjenika na Kosovu, čijom zaštitom se agresija na SRJ moralno opravdavala. Ta činjenica, međutim, još uvek ne pruža dovoljnu moralnu inspiraciju američkim intervencionistima za oružanu akciju protiv Turske, odnosno zaštitu ugroženih ljudskih prava kurdske manjine. Generalno uzev, ne postoji ni jedna, u moralnom smislu relevantna razlika između navedenog i kosmetskog slučaja koja bi mogla opravdati primenu različitih standarda – za intervenisanje u jednom, odnosno neintervenisanje u drugom slučaju. Razlike koje su posredi su, očigledno, političke prirode i sastoje se u različitim političkim *interesima* SAD da intervenišu u srpsko-albanskom sporu (i time nakon, imajući u vidu

---

društvo i njihovo nametanje ostatku čovečanstva koji bi trebalo da im bude privržen i na njima gradi svoje individualne i kolektivne identitete.

² „Korpus ljudskih, građanskih i nacionalnih prava imao je veliki udeo u humanizovanju i demokratizovanju kapitalizma, ali i u kritici i rušenju komunizma. Međutim, ta prava se obilatno koriste i za pravdanje zapadne hegemonije u svetu. Tamošnji mas-mediji predstavljaju glavni rasadnik *pop-ideologije* i uopšte *pop-imi-džologije* tih prava. Teško nemoćnijim državama kada padnu pod njihov udar...” Cf. Stojanović. S., *Na srpskom delu Titonika*, Filip Višnjić, Beograd, 2000., str. 140.

³ Cf.K Sellers, „The Tyranny of Human Rights“, *The Spectator*, August 28, 1999.

odnos vojnih snaga – sasvim izvesne pobeđe, obezbede stacioniranje NATO trupa na bar jednom delu jugoslovenske teritorije, ako već ne na njenoj celini, kako je predviđao ultimatum iz Rambujea), odnosno ne intervenišu u tursko-kurdskom sporu (i time očuvaju dobre odnose sa Turskom kao članicom NATO-a i državom od velikog značaja za realizaciju američkih geostrateških interesa u tom delu sveta. Distinktnost autentično moralnog stanovišta, ono po čemu se ono razlikuje od ostalih vrednosnih stanovišta, sadržano je, međutim, upravo u njegovoj pretenziji na *univerzalnost*, odnosno jednakost primene u svim, u moralnom pogledu sličnim situacijama. Ta pretenzija se kao što smo videli, ne može identifikovati u američkom, deklarativno moralnom stanovištu, iz čega nužno sledi da je ono u bitnom smislu drugačije, u ovom slučaju – *političke* prirode. Tamo, dakle, gde političke krize nisu dovoljno intenzivne, ili su to mnogo manje od kriza u nekim drugim delovima sveta, sa stanovišta američkih geostrateških interesa nedovoljno zanimljivim, ova super-sila pribegava (a nema nikakvih indicija da to neće činiti i ubuduće) tokom pedesetogodišnje istorije svoje intervencionističke spoljne politike već sasvim razrađenoj političkoj tehnologiji njihovog podsticanja, odnosno dovođenja na onaj nivo intenziteta na kojem one, doista, zahtevaju spoljnu intervenciju, masovno kršeći i ugrožavajući na taj način ona ista ljudska prava čijim zaštitnicima se u sledećem koraku predstavljaju i za to samoovlašćuju, prethodno razvlastivši sve nadnacionalne institucije i organizacije (u prvom redu OUN) formirane upravo u cilju zaštite ljudskih prava i očuvanja svetskog mira i stabilnosti. To se čini dobro znanim mehanizmima pružanja svih vrsta podrške (političke, finansijske, oružane, medijske...) manjinskim pobunjenicima, uz istovremenu i istovrsnu opresiju prema većinskoj naciji, odnosno njenim organima vlasti, čime se ovi prisiljavaju na sve masovnije angažovanje svog represivnog aparata (vojske i policije) u borbi protiv separatistički orijentisanih pobunjenika, što u krajnjem rezultatu ima eskaliranje krize uz masovan gubitak ljudskih života na obe strane i humanitarno stradanje širokih razmera. Na ovaj način se, dakle, stvaraju *uzroci* intervencije, odnosno rata protiv jedne od strana u sukobu i time čini *zločin protiv mira* kao ratni zločin *par excellence*, odnosno jedini *specifično ratni zločin*.⁴ Na ovaj način SAD demonstriraju svoju

⁴ Nijedan od zločina koji se uobičajeno smatra ratnim, ne sadrži nikakvo distinktivno svojstvo u odnosu na druge. „mimodopske“ zločine, svojstvo koje bi

političku odlučnost da, prethodno je proglasivši, a dobrim delom i učinivši humanitarno ugroženom sve do razmera humanitarne katastrofe, vojno intervenišu u korist one etničke zajednice čiji interesi (u ovom slučaju za secesijom koja biva pripremljena na taj način izdejstvovanim međunarodnim protektoratom kao tranzitornim političkim rešenjem) *konvergiraju* državnim interesima SAD (između ostalih, za, na ovaj način obezbeđenim stacioniranjem NATO trupa na još jednom delu dotad „nepokrivene“ teritorije, odnosno osiguravanjem kontinuiteta njegove teritorijalne ekspanzije prema Istoku, što se obrazlaže navodnom potrebom osiguranja budućeg uspostavljenog mira i povratka izbeglica na „oslobođenu“ teritoriju.) Interesi „malih“ u okviru novog poretka, dakle, mogu dobiti svoje pravo samo ukoliko konvergiraju, ili parazitiraju na interesima globalnog hegemonu.⁵

Nakon okončanja rata upornim insistiranjem jednog dela medija na njegovim posledicama (ekonomskim, socijalnim, državno-teritorijalnim...) po zemlju – žrtvu agresije, posledicama kojima se i

---

zahtevalo njegovo svrstavanje u posebnu kategoriju. Odredba „ratni“, naime, ne dodaje niti oduzima ništa, u moralnom smislu bitno, postupku o kojem je reč. Ona samo određuje situaciju ili priliku u okviru koje je taj postupak izvršen. Jedini *specifično* ratni zločin je stvaranje *uzroka* rata, odnosno situacije u kojoj će ti postupci biti *moćni* i *verovatni* i to u *masovnim* razmerama. Opširnije o tome u: Jovan Babić, „Ratni zločin kao zloči poraza“, (Babić, J., *Moral i naše vreme*, Prosveta, Beograd, 1998., str.165-179). U ratovima širom sveta čije uzroke su uglavnom same stvarale SAD su tokom poslednji pet decenija (1949-1999) sa NATO-om kao svojom „udarnom pesnicom“ poubijale više od šest miliona (6 000 0000 !!!) ljudi. U svetlu te činjenice treba razmatrati i – kakvog li cinizma istorije! – *američku* inicijativu za osnivanje međunarodnih sudova za ratne zločine počinjene na prostoru Ruande i ex-Jugoslavije, ali ništa manje i insistiranje nekih srbijanskih intelektualaca da najistaknutiji predstavnici bivšeg srbijanskog režima odgovaraju ne samo za zločine počinjene prema sopstvenom narodu, već i za ratne zločine i to upravo pred pomenutim tribunalom. Saradnja s njim se, dakle, uglavnom ne obrazlaže političko-egzistencijalnom neminovnošću (sto bi, kao takvo, bilo razumljivo i opravdano), već navodnim moralnim razlozima, čime se manifestuje potpuna nekompetentnost i neupućenost u problem o kome se izriče sud sa implikacijama mnogo dalekosežnijim i opštijim od potvrđivanja sopstvene intelektualne nezrelosti, nedoraslosti problemu i – što po prirodi stvari najčešće ide uz prethodno – palanačko-pomodarskog i tragikomičnog usvajanja i promocije svega što dolazi sa američke i jednog dela zapadno-evropske medijske i političke scene. Nimaloj „galeriji“ likova naznačenog intelektualnog profila pridružila su se nedavno još dva – Ivan Janković i Borislav Ristić, autori vrlo vešto i zavodljivo sročenog političkog pamfleta pod naslovom „Čas anatomije za ‘Srpsku političku misao’“, nastalog kao polemička reakcija na specijalno izdanje ovog časopisa posvećeno agresiji NATO-a na Jugoslaviju.

razlog i uzrok nastoji situirati na stranu njenog političkog režima, nastoji se, sada iznutra izdejstvovati njegovo delegitimiranje, odnosno kažnjavanje za nepristajanje na ultimativne zahteve za činjenje političkih akata kojima bi se zadovoljili interesi agresora i pre, odnosno bez oružane intervencije, kao i za pretpostavljenu nekooperativnost u tom pogledu i u budućnosti. To se čini prevashodno produžavanjem političkih pritisaka i ekonomskih ucena, potom sredstvima svojevrsnog – medijskog terora (ometanje rada nepoćudnih medija, ukidanje frekvencija ili fizičko uništavanje medijske infrastrukture – objekti, repetitori, predajnici...) i napokon, finansijskom potporom onim političkim grupacijama u zemlji – žrtvi agresije koje u opravdanim nastojanjima da delegitimiraju aktualni režim (opravdanim, doduše, iz sasvim drugačijih razloga od onih na kojima insistira tzv. međunarodna zajednica, odnosno SAD) pristaju da pritom svu odgovornost za stanje u zemlji stave njemu na teret, odnosno da *apsolutno* amnestiraju od nje spoljne aktere koji su za to stanje u najmanju ruku *suodgovorni*. U tom ključu treba tumačiti i aktualne, sa histeričnom upornošću izricane zateve američkih političkih zvaničnika i njihovih haških kooperanata za izručenje bivšeg jugoslovenskog predsednika tribunalu u Hagu, kao i uslovljavanje bilo kakve ekonomske i finansijske pomoći Srbiji (koja bi trebalo da pristigne umesto ratne odštete!) pristankom njene nove političke garniture na taj čin. Jer, smisao pritiska, uočava Zoran Obrenović, nije samo u tome da se objekat pritiska fizički slomi, nego da on prihvati principe, ciljeve i interese onoga koji provodi sankcije. Odnosno „uspela agresija je samo ona koja dovede do toga da proces destrukcije na sebe preuzme sama žrtva agresije“⁶

⁵ Isti slučaj, međutim, potvrđuje još jednu ranije uočenu činjenicu – za jedinu aktualnu super-silu sveta ne postoje *apsolutni* saveznici. Naime, kada ovi nekim nepromišljenim političkim aktom ozbiljnije zaprete ugrožavanjem nekog od važnih nacionalnih interesa SAD, ove ne prezaju od surove odmazde prema njima, poput one koja je u toku agresije sustigla dve kolone albanskih izbeglica – povratnika na Kosmet, koje su se na taj čin odlučile još u toku agresije i time zapretile agresoru ukidanjem alibija za njeno nastavljanje do realizacije onog istinskog, a nedeklarisanog cilja.

⁶ Cf. Zoran Obrenović, *Srbija i novi poredak*, IFDT/Gradina, Beograd -Niš, 1992., str. 220. Isti uvid drugi autor izražava sledećim rečima: „Malo je perioda u istoriji koji se po količini nasilja mogu porediti sa prvom polovinom našeg veka; a *licemerje*, koje je jedno od konstitutivnih načela tzv. zapadne civilizacije, postalo je u drugoj polovini veka mehanizam opšteg opravdavanja po kome se sve, pa i

Ono što je očigledno čak i iz ove sumarne i tek u grubim potezima naznačene globalno-političke slike savremenog, postkomunističkog i posthladnoratovskog sveta jeste da se svaki, prevashodno antropološki i socijalno-psihološki orijentisan pristup njegovoj složenosti, kakav je implicitno bio onaj nametnut temom Institutskog projekta, nužno ispostavlja redukcionističkim i nedostatnim, po svojim saznavnim dometima vrlo skromnim, a u pogledu svojih, makar i nenameravanih i od strane njegovih praktikanata neukalkulisanih praktičnih implikacija – nimalo nedužnim. Kada to kažem, imam u vidu, vredi ponoviti – možda nenameravan ali time ne i manje značajan udeo jednog dela srbijanske humanističke inteligencije u tragediji koja je zadesila srpski narod u protekloj deceniji, udeo učinjen pokušajima da se svekolika kompleksnost njenih uzroka svede na njihovu besumnje drugorazrednu – antropološku, odnosno socijalno-psihološku dimenziju. Činjeno je to, podsećam, serijom uglavnom empirijskih istraživanja, u pogledu metodološke valjanosti često vrlo spornih i nedovoljno pouzdanih, čiji su „nalazi“ posredno pothranjivali i osnaživali u zapadnom javnom mnjenju već etablirane stereotipe o Srbima („nedemokratski“, „autoritarno“, „tradicionalistički“, „ksenofobično“, „militantno“, „nacionalistički“... orijentisani), stereotipe uveliko eksploatisane u njihovoj medijskoj stigmatizaciji kao prvom koraku ka kasnijim akcijama surove ekonomske i vojne odmazde prema njima na svim prostorima prethodne Jugoslavije na kojima žive (Bosna i Hercegovina) ili su živeli (Hrvatska), odmazde koja je kulminirala brutalnim tromesečnim bombardovanjem Srbije u proleće 1999.⁷ No, moguće je i da se tek iz

---

najneispravnije i po opsegu najneverovatnije stvari, mogu činiti ako se samo pritom pozovemo na načela visokog intenziteta opravdavanja kao što su „slobodni svet“, „razvitak demokratije“ ili „ljudska prava“: ono kao da je postalo vid ispoljavanja moći: neće, npr., da te opljačka, ponizi, ubije itd., već *zahteva od tebe da se sam opljačkaš, poniziš, ubiješ itd.* Time se zlu koje predstavlja nasilje samo, dodaje još jedno zlo – kao da je progres u tehnici, dovodeći do efekta smanjivanja sveta, doveo i do *progresu u zlu.* (Babić, J., *Ibid.*, str. 108, kurziv M. R.)

⁷ Naručioc i finansijeri istraživanja toga tipa bile su uglavnom finansijski moćne američke i zapadno-evropske fondacije. Među motivima za učešće njima bilo je, svakako, bar kada je reč o jednom delu istraživača, i profiterstvo. Isti analitički manir, međutim, da se prepoznati i danas, u postmiloševićevskoj Srbiji, u pokušajima da se objasni fenomen gotovo nepodeljene podrške javnosti novoizabranom predsedniku Koštunici, podrške koja se tumači u već isprobanom ključu navodne srpske autoritarnosti, podaništva, sklonosti vodi i sl., Ova matrica je već godinama unazad okupirala alternativno, Miloševićevom režimu suprotstavljeno naučno-intelektualno

perspektive, odnosno retrospektive koju pruža upravo takav kraj gotovo jednodecenijske istorije stradanja naroda na ovim prostorima, u prvom redu srpskog (ukoliko govor o njenom kraju nije izraz neosnovanog optimizma) i mogla sagledati njena prevashodno *globalno-politička* uslovljenost i determiniranost, a time i antropologizacija, odnosno etno-psihologizacija par excellence *političkih* fenomena našega doba, ispostaviti u svoj svojoj deplasiranosti.⁸ No, jedno je sasvim izvesno – upravo poslednja, dramatična decenija, po dramatičnosti, inače, u istoriji jedinstvenog XX veka, reaktualizovala je, posthladnoratovskom naivnom verom u svet bez nasilja i ratova i nadolazak vremena „kraja politike“ neopravdano marginalizovana i potisnuta pitanja suštine i smisla politike, odnosa interesa i morala u politici, uloge javnosti u politici i načina njenog formiranja,...., pitanja sa kojima će se politička i socijalna filozofija morati ponovo uhvatiti u koštac ukoliko žele da ozbiljno teorijski reflektuju svu složenost sveta u kakvom živimo i valjano odgovore izazovu apokalipse pred kojim se čovečanstvo našlo.

Kada je reč o srbijanskom društvu/državi koji su po prirodi stvari bili u fokusu naših istraživačkih interesovanja, odnosno o perspektivama njihovog opstanka i razvoja, one će zavisiti u prvom redu od umešnosti nove političke elite da u naznačenim, krajnje nepovoljnim međunarodnim okolnostima na čiju promenu, zbog

---

polje i institucije koje su na njemu formirane iz prostog razloga što su finansijeri tog polja imali interes isključivo za takve teorije, a oni koji su mogli da ponude drugačije teorije nisu mogli da nađu nikakvu potporu za svoj rad. Posle pada Miloševićevog režima, ovo već izgrađeno polje, sa pomenutom teorijskom matricom, preliva se na zvanično vladajući prostor, zauzima državne naučno-obrazovne institucije i postaje globalno dominantno na krajnje zabrinjavajući način.“ Cf: Đurković, M., „Buntovni podanici“, *NIN*, 18.1. 2001

⁸ Tu nesumnjivu deplasiranost snažno su potvrdili i burni događaji u srbijanskom političkom životu s kraja 2000.godine, odnosno ubedljiva pobjeda antimiloševićevskih snaga na republičkim a potom i saveznim izborima i uporna i dostojanstvena odbrana izbornih rezultata tog istog „nedemokratski“, „autoritarno“, „tradicionalistički“.... orijentisanog naroda. Šire uzevši, vrlo je bogata istorijska evidencija iz bliže ali i dalje prošlosti kojom bi se mogla opovrgnuti bilo kakva eksplanatorna moć pomenutih etnopsiholoških kvalifikativa i istovremeno pokazati snažna iskustvena utemeljenost kontrarnih – buntovništva, otpora autoritetu, odsustva kolektivnog duha i sl. „Štaviše, može se reći da su Srbi loše prolazili najčešće zbog preterano izraženog pobunjeničkog elementa i zbog nedostatka minimuma realnosti koji nekada tera na potčinjavanje daleko nadmoćnijem protivniku.“ Cf. Đurković, *Ibid.*

minimalnih razmera svojih moći (političkih, ekonomskih, vojnih,...) ne može ni u kakvoj značajnijoj meri uticati, obezbedi u prvom redu očuvanje ozbiljno ugrožene biološke supstance društva, a potom zaštitu već uveliko i nepovratno proigranih državno-teritorijalnih interesa. Uspeh u tom krupnom poduhvatu, na žalost, manje će zavisi od zahtevane demokratizacije srbijanskog društva, tog uveliko iskompromitovanog pojma američkog političkog novogovora (čiji *autentični* sadržaj, odnosno njegova realizacija u socijalno-političkoj praksi je, dakako, od ogromnog civilizacijskog značaja za svako, pa i srbijansko društvo), a više od spremnosti političke elite na, nakon desetogodišnjih traumatičnih iskustava u odnosima sa SAD, besumnje, bolne ali nužne kompromise i razumnu meru kooperativnosti prema jedinjoj aktualnoj super-sili, koja će u tom statusu, po svemu sudeći, ostati bar narednih nekoliko decenija.⁹ Ta kooperativnost bi, dakle, morala biti shvaćena kao rezultat istorijske iznudice i ne bi smela ugroziti prevashodno proevropsku orijentaciju ove i svake buduće srbijanske političke elite, odnosno percepciju i prepoznavanje Evrope kao prirodnog geografskog, ali ništa manje i političko- i kulturno-vrednosnog ambijenta u kojem će se Srbija razvijati i u kojem bi trebalo da pronalazi aksiološke temelje svog budućeg identiteta, bar u vremenima kada bude stekla pravo da ga sama oblikuje. A na to pravo će – izvesno je – Srbija, kao i većina drugih bivših komunističkih država, morati poduže da sačeka.¹⁰

---

⁹ „Osnovno iskušenje demokratsko-kapitalističkog Zapada jeste višak moći kojom se celom svetu trijumfalistički nameću vlastiti interesi i obrasci, dok su Srbi prinuđeni da se pitaju o šansama i načinima nacionalnog, državnog i društvenog preživljavanja u takvoj međunarodnoj konstelaciji U moralnom, duhovnom, političkom... (ne i egzistencijalnom) pogledu sadašnji položaj nam je teži nego u oba svetska rata kad smo bili stavljeni pred nesumnjiv izbor između bolje gore strane sveta, i po cenu ogromnih žrtava podržali bolju.“ Cf. Stojanović, *Ibid.*, str.13.

¹⁰ Do tada, vredi držati na umu ono na šta upozorava Svetozar Stojanović: „Ljudski je saginjati se pred neuporedivo nadmoćnijom silom – ali se ni tada ne valja zavaravati pravljjenjem vrline od nužnosti, pobeđe od poraza, prava od sile, dobra od neizbežnog izbora između manjeg i većeg zla.“ Cf. *Ibid.*, str. 45.

Mirjana Radojičić

„INDIVIDUAL AND COLLECTIVE IDENTITY“
– FIVE YEARS AFTER

Summary

In the text the author offers a final review of the past five-year research project of IPST entitled by „Individual and Collectiv Identity in Post-Communism“. After that, she designate a global-political picture of the contemporary post-communist and post-coldwar world, a picture which, by author's opinion, reactualizes some topics which has been marginalized and pushed back previously, such as: the essence of politics, the relationship between interests and moral in politics, the role of publicity in politics and the ways of its formation. etc. Those topics and problems have to be faced seriously by the social theoreticians if they want to offer an adequate answer to an apocaliptical challenge which mankind faces nowadays.

Key words: identity, globalization, interests, moral, international relations.